

## Saamelaiskäräjien lausunto hallituksen esityksestä laiksi terveydenhuoltolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/34144/2023

Hanketunnus: STM105:00/2023

### 1. Johdanto

Sosiaali- ja terveysministeriö pyytää lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi terveydenhuoltolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi sekä luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi neuvolatoiminnasta sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta, luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi asevelvollisuudesta annetun valtioneuvoston asetuksen (1443/2007) muuttamisesta sekä luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun valtioneuvoston asetuksen (1122/2023) muuttamisesta.

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi terveydenhuoltolakia, asevelvollisuuslakia, naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annettua lakia, henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa annettua lakia ja oppilas- ja opiskeluhuoltolakia.

Esityksessä ehdotetaan, että neuvolaa, kouluterveydenhuoltoa ja lasten sekä nuorten suun terveydenhuoltoa koskevia terveydenhuoltolain säännöksiä muutettaisiin siten, että laissa ei enää säädettäisi tarkoista ajankohdista, jolloin terveystarkastukset on toteutettava. Terveystarkastusten ajankohdasta ja sisällöstä säädettäisiin jatkossa asetuksessa.

Lisäksi esityksessä ehdotetaan muutettavaksi opiskeluterveydenhuollon terveystarkastuksia siten, että oppivelvollisuusikäisille opiskeluterveydenhuoltoon sisältyisi jatkossa Puolustusvoimien ennakkoterveystarkastus hyvinvointialueen järjestämänä sinä vuonna, kun opiskelija täyttää 18 vuotta. Kaikkien yli 18-vuotiaiden opiskelijoiden terveystarkastus ehdotetaan muutettavaksi tarpeen mukaan tehtäväksi kuten jo nykyisin korkeakouluopiskelijoiden osalta tehdään. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi sähköisestä terveystarkastuksesta, jota käytetään opiskeluterveydenhuollossa ja hyödynnetään laadittaessa ehdotusta arvioksi palveluskelpoisuudesta ennakkoterveystarkastuksessa. Tätä sähköistä terveystarkastusta ei kuitenkaan käytettäisi korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollossa.

### Saamelaiskäräjien lausunto

Saamelaiskäräjät kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi terveydenhuoltolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi sekä luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi neuvolatoiminnasta sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta, luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi asevelvollisuudesta annetun valtioneuvoston asetuksen (1443/2007) muuttamisesta sekä luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun valtioneuvoston asetuksen (1122/2023) muuttamisesta.

Saamelaiskäräjät arvioi lausunnossaan esitystä alkuperäiskansa saamelaisten oikeuksien näkökulmasta. Saamelaisille alkuperäiskansana oikeuden omaan kieleen ja kulttuuriin turvaa Suomen perustuslaki (1999/731, 17 §), jonka lisäksi saamelaisten oikeuden omakielisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin suojaa useat Suomen ratifioimat kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Saamenkielisten palveluiden järjestämistä ohjaavat mm. Saamen kielilaki (1086/2003) ja laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021, 5 §).

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan on tärkeää varmistaa neuvolan ja opiskeluhuollon palveluiden sekä erilaisten terveystarkastusten toteutuminen säännöllisesti ja yhdenvertaisesti kaikille asiakasryhmille. Saamelaiskäräjät huomauttaa, ettei esityksen valmistelussa ole ollut mukana saamelaisten edustajaa Saamelaiskäräjiltä tai Lapin hyvinvointialueen saamenkielisten palveluiden kehittämisen edustajaa, vaikka esityksellä on vaikutuksia myös saamelaisten oikeuksien toteutumiselle sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.

Saamelaiskäräjät kiinnittää huomiota siihen, ettei esitysten osalta ole tehty vaikutusten arviointia saamelaisten näkökulmasta. Kielellisten oikeuksien osalta on todettu, ettei esityksillä ole niihin vaikutuksia. Saamelaiskäräjät tuo esiin, että nykytilassa saamelaisten kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa toteutuvat heikosti, jolloin olisi tärkeää, että erilaisilla lainsäädännön uudistuksilla pyritäisiin niitä aktiivisesti parantamaan. Esitys ei kuitenkaan sisällä erityisiä toimia saamelaisten oikeuksien parantamiseksi. Saamenkielisiä sosiaali- ja terveyspalveluja on useiden selvitysten ja tutkimusten mukaan puutteellisesti saatavilla, ja palvelujen sisällöissä ja menetelmissä on kehittämisvajetta. Palvelujen saatavuus on usein kiinni yksittäisistä saamenkielisistä henkilöistä. Suomi on saanut useita suosituksia ihmisoikeuksien toimeenpanoa valvovilta elimiltä parantaa saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuutta.

Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että erilaisissa terveystarkastuksissa huomioidaan saamelaisväestön tilanne, tarpeet ja erilaisiin lakeihin perustuvat oikeudet. Sote-järjestämislain mukaan asiakkaalla on oikeus käyttää saamen kieltä saamelaisten kotiseutualueen kunnissa tuotettavissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa, sekä Lapin hyvinvointialueen alueella sellaisissa palveluissa, joita tuotetaan vain kotiseutualueen kuntien ulkopuolella sijaitsevissa toimintayksiköissä tai kotiseutualueen kuntien ulkopuolella sijaitsevissa toimintayksiköissä, jotka Lapin hyvinvointialue on osoittanut kotiseutualueen kuntien asukkaiden käytettäväksi.

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan tämä ei kuitenkaan ole riittävä kirjaus saamelaisten oikeuksien varmistamiseksi, mistä palvelujen heikko saatavuus on osoitus. Nyt esitetyn uudistuksen yhteydessä olisi tärkeää sisällyttää kielellisten oikeuksien toteutumista edistävät velvoitteet myös terveydenhoitolakiin. Esimerkiksi nyt uudistettavissa pykälissä terveystarkastuksia koskien olisi tärkeää mainita, että ne toteutetaan siihen oikeutetuille henkilöille saamen kielellä ja että toiminnassa huomioidaan saamelaiskulttuurin erityispiirteet.

Terveystarkastuksissa käytetään usein erilaisia suosituksia, ohjeita, kyselyitä ja testejä, joita ei ole saatavissa saamen kielillä. Saamelaiskäräjät katsoo, että myös näiden kehittämisestä saamen kielille olisi syytä olla maininta vähintään esityksen perusteluissa. Saamelaiskäräjät muistuttaa, että suurin osa saamelaislapsista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, jolloin sote-järjestämislaki ei turvaa heille oikeutta käyttää saamen kieltä palveluissa. Myös heillä on kuitenkin perustuslain mukainen oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriin ja lisäksi sote-lainsäädäntö

edellyttää huomioimaan asiakkaan äidinkielen ja kulttuuritaustan. Tätä tukevia toimia olisi toteutettava valtakunnallisesti. Esityksessäkin mainitussa NEUKO-tietokannassa olisi oltava kaikille ammattilaisille tarjolla tietoa ja tukea siitä, miten huomioida lapsen, nuoren tai perheen kuuluminen alkuperäiskansaansa.

Saamelaiskäräjät myös kiinnittää huomiota siihen, että mikäli esimerkiksi saamelainen toisen asteen opiskelija opiskelee saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, mutta hänen kotikuntansa on edelleen saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvassa kunnassa, jää epäselväksi, onko hänellä oikeus saada toisen asteen opiskelijoille kuuluvat opiskeluhuollon palvelut saamen kielellä. Saamelaiskäräjät pyytää varmistamaan, että kielellisiä oikeuksia toteutetaan myös tällaisissa tilanteissa ja opiskelijalle varataan mahdollisuus hoitaa asiansa saamen kielellä.

Esityksessä ehdotetaan sähköisen terveystarkastuksen käyttöä toisen asteen opiskelijoiden terveystarkastuksen tukena. Kaikki toisen asteen opiskelijat täyttävät opiskelujen alussa sähköisen terveystarkastuksen. Sähköisen kyselyn avulla tunnistetaan oppivelvollisuusikäisistä ne opiskelijat, joiden terveydentilaa tai muuta tuen tarvetta on selvitettävä heti ensimmäisenä vuonna. Esityksessä jää epäselväksi, huomioidaanko terveystarkastuksessa saamelaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet. Esityksessä tulee huolehtia terveystarkastuksen saatavuudesta kaikilla kolmella Suomessa elävällä saamen kielellä ja varmistettava tähän riittävät resurssit. Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että kyselyn tietosisällössä huomioidaan kyselyn soveltuvuus eri väestöryhmille ja erityisiä henkilötietoryhmiä koskevat eettiset kysymykset. Terveystarkastuksen tietosisällöstä ja teknisessä toteutuksessa tulee huomioida palveluntarjoajan mahdollisuus huomioida saamenkielisyyden yhtenä valintakriteerinä.

Lainsäädännössä tulee huomioida EU:n yleinen tietosuojalain (GDPR, EU 2016/679, 9.artikla) Erityisiä henkilötietoryhmiä koskeva käsittely: Sellaisten henkilötietojen käsittely, joista ilmenee rotu tai etninen alkuperä, poliittisia mielipiteitä, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus tai ammattiliiton jäsenyys sekä geneettisten tai biometristen tietojen käsittely henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten tai terveyttä koskevien tietojen taikka luonnollisen henkilön seksuaalista käyttäytymistä ja suuntautumista koskevien tietojen käsittely on kiellettyä. Saamelaiskäräjät pitää huolestuttavana, jos terveystarkastuksista syntyviä tuloksia käytetään saamelaisiin kohdistuvan profiloinnin välineenä. Esityksen perusteluissa ei ole erikseen huomioitu esimerkiksi uhkaa alkuperäiskansaansa kuuluvien henkilöiden profiloinnista. Saamelaiskäräjät pitää välttämättömänä, että esitykseen tehdään selkeät kirjaukset tämän tilanteen välttämiseksi ja huomioimiseksi. Sähköisten asiakastietojärjestelmien, asiointipalvelujen ja erilaisten henkilökohtaisten hyvinvointitiedon keruun sovellutusten tiedonhallinta- ja hyödyntämismalleissa tulee turvata EU- tietosuojadirektiivin mukaiset erityisiä henkilötietoryhmiä koskevat tietosuojajärjestelyt.

Lausunnolla olevan lakiluonnoksen muutosten vaikutusten arviointia on haastava tehdä ilman saamelaisiin kohdistuvaa tutkittua tietoa. Saamelaiskäräjät esittää edelleen huolensa siitä, että saamelaisia koskevat lakimuutokset eivät perustu saamelaisia koskevaan ajankohtaiseen tutkittuun tietoon. YK:n TSS-yleissopimusta valvovan komitea on vuonna 2021 antanut suosituksen siitä, että Suomen tulisi parantaa tiedonkeruujärjestelmäänsä, jotta se tuottaisi luotettavia, kiellettyjen

syrijntäperusteiden mukaan eriteltyjä tietoja ja jotta pystyttäisiin tunnistamaan ne ryhmät, jotka ovat muita heikommassa asemassa käyttäessään taloudellisia, sosiaalisia, ja sivistyksellisiä oikeuksiaan.

### **Lopuksi**

Saamelaisten oikeudet sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa toteutuvat nykytilassa heikosti ja osin sattumanvaraisesti. Saamelaiskäräjät katsoo, että tämän vuoksi saamelaisten yhdenvertaisuuden edistämiseen olisi kiinnitettävä huomiota kaikissa sosiaali- ja terveydenhuoltoa uudistavissa lainsäädäntöhankkeissa. Saamelaiskäräjät pyytää tarkentamaan esitykseen ja sen perusteluihin erityisesti kielellisiä oikeuksia koskevat kirjaukset siten, että kielelliset oikeudet toteutuvat myös käytännössä ja että kaikkien saamelaislasten ja –nuorten osalta on pyrittävä turvaamaan saamen kielet ja kulttuurin huomioivat ratkaisut.

Merk.

Tuomas Aslak Juuso  
puheenjohtajan sijainen

Riitta Lehtola-Kosonen  
sote-sihtööri

Lausunnosta päätti puheenjohtajan sijainen 25.6.2025.

Lausunnon valmisteluun on osallistunut vs. sosiaali- ja terveyssihtööri Anni Koivisto.

Lisätietoja antavat: sosiaali- ja terveyssihtööri Riitta Lehtola-Kosonen, [riitta.lehtola-kosonen@samediggi.fi](mailto:riitta.lehtola-kosonen@samediggi.fi), 0447774820 sekä vs. sosiaali- ja terveyssihtööri Anni Koivisto, [anni.koivisto@samediggi.fi](mailto:anni.koivisto@samediggi.fi), 0447756560

SIGNATURES

ALLEKIRJOITUKSET

UNDERSKRIFTER

SIGNATURER

UNDERSKRIFTER

This documents contains 4 pages before this page  
Dokumentet inneholder 4 sider før denne siden

Tämä asiakirja sisältää 4 sivua ennen tätä sivua  
Dette dokument indeholder 4 sider før denne side

Detta dokument innehåller 4 sidor före denna sida

authority to sign  
representative  
custodial

asemavaltuus  
nimenkirjoitusoikeus  
huoltaja/edunvalvoja

ställningsfullmakt  
firmateckningsrätt  
förvaltare

autoritet til å signere  
representant  
foresatte/verge

myndighed til at underskrive  
repræsentant  
frihedsberøvende